

УДК 658.8:[338.12:633.1]

Д. К. Семенда,

к. е. н., професор, професор кафедри підприємництва торгівлі та біржової діяльності,
Уманський національний університет садівництва

ORCID ID: 0000-0003-2714-0436

О. В. Семенда,

к. е. н., доцент, доцент кафедри підприємництва торгівлі та біржової діяльності,
Уманський національний університет садівництва

ORCID ID: 0000-0001-9678-795X

О. В. Семенда,

к. е. н., старший викладач кафедри маркетингу,
Уманський національний університет садівництва

ORCID: ID 0000-0002-6690-645X

DOI: 10.32702/2306-6792.2021.1—2.56

МАРКЕТИНГОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ КОН'ЮНКТУРИ РИНКУ ЗЕРНА

D. Semenda,

PhD in Economics, Professor, Professor of the Department of Enterprise, Trade and Exchange Activities, Uman National University of Horticulture

E. Semenda,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Enterprise, Trade and Exchange Activities, Uman National University of Horticulture

O. Semenda,

PhD in Economics, Senior lecturer of the Department of marketing, Uman National University of Horticulture

MARKETING RESEARCH OF GRAIN MARKET CONDITIONS

У зерновому господарстві України намітилася тенденція до нарощування обсягів виробництва, що дало їй змогу повернутися на світовий ринок зернових у ролі одного з потужних виробників та експортерів зернових культур. Але свою позицію в цьому сегменті світової торгівлі ще треба довго і планомерно закріплювати.

У статті здійснено комплексний аналіз ринку зернових в Україні, який характеризується виробництвом сировини на експорт і покриття імпортом попиту на індустріальну продукцію. Визначено, що така модель призводить до подвійних втрат для економіки України. По-перше, через невиправдано високий імпорт необхідних компонентів для виробництва зерна (насіння, пестициди, нафтопродукти, мінеральні добрива, сільськогосподарська техніка). По-друге, внаслідок експорту цього зерна в недообробленому вигляді замість продуктів його переробки. Планування експортної політики держави необхідно розпочати з дослідження можливостей України як світового виробника зернових культур, а звідси — і як одного із лідерів їх експорту. У результаті було встановлено можливості збільшення виробництва та експорту зерна, а також зростання валютних надходжень держави за рахунок глибинної переробки зерна в Україні і продаж готової продукції.

The grain market should be considered as a complex system of exchange, commodity-money and institutional relations, which provides for the formation of rational production and economic relations between its subjects and ensures the profit of participants in exchange processes. At the same time, the very profit and enterprises of commodity producers are the main goal and criterion of their effective functioning in the target market of grain, which is characterized by certain spatial, functional and competitive characteristics. In turn, the functioning of agricultural enterprises in the grain market is distinguished by the presence of certain organizational and economic conditions that directly and significantly affect the behavior of enterprises and determine the possibility of obtaining appropriate effects and increase levels of economic efficiency.

In the grain economy of Ukraine there is a tendency to increase production, which allowed it to return to the world grain market as one of the powerful producers and exporters of grain crops. But its position in this segment of world trade still needs to be consolidated for a long time and systematically.

Over the past two years, Ukraine has exported record volumes of grain — more than 50 million tons, but this is not always reflected in the increase in foreign exchange earnings. Due to lower world prices for raw materials, record volumes of grain exports from Ukraine did not provide record revenues.

The article provides a comprehensive analysis of the grain market in Ukraine, which is characterized by the production of raw materials for export and import coverage of demand for industrial products. It is determined that such a model leads to double losses for the economy of Ukraine. First, due to unreasonably high imports of necessary components for grain production (seeds, pesticides, petroleum products, mineral fertilizers, agricultural machinery). Secondly, due to the export of this grain in its unprocessed form instead of the products of its processing. The planning of the state's export policy should begin with a study of Ukraine's capabilities as a world producer of grain crops, and hence as one of the leaders in their exports. As a result, opportunities for increasing grain production and exports, as well as the growth of foreign exchange earnings of the state were identified.

Ключові слова: кон'юнктура, ринок, зерно, маркетинг, ціна, збут, інфраструктура.
Key words: conjuncture, market, grain, marketing, price, sales, infrastructure.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Для забезпечення продовольчої безпеки населення країни потрібно ефективне функціонування ринку зерна, який є складною системою, що діє за умови існування попиту, пропозиції, ціни, конкуренції, суб'єктів господарювання, приватного підприємництва, державного регулювання. У сучасних умовах господарювання дедалі більшого значення набувають інформаційні технології, людський потенціал та інфраструктурне забезпечення ефективного функціонування ринку зерна. Завдяки інноваціям, вітчизняні аграрії досягають успіху в отриманні високих показників із виробництва зерна, проте є великі резерви по підвищенню урожайності зернових, а водночас і надходжень валютних коштів. Розвиток ринку зерна зумовлює постійні зміни економічних відносин його суб'єктів, що потребує пошуку форм і змісту.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Маркетинговим дослідженням ринку сільськогосподарської продукції приділяли увагу такі дослідники: Т.В. Ільченко [1], О.О. Єранкін [2], Т.О. Артюх [3], Т.Ф. Ларіна [4] та ін.

Аналіз стану зернового ринку та проблем його функціонування досліджується в наукових працях багатьох провідних економістів-аграрників України. Вивченням цього питання займалися В.Я. Месель-Веселяк [5], М.Й. Малік, Ю.О. Лупенко [6], В.Г. Андрійчук [7], Р.В. Данильченко [8], В.С. Дієсперов [9], М.О. Лищенко [10], С.М. Кваша, М.М. Ільчук [11], О.М. Ковальова [12], О.А. Козак, О.Ю. Грищенко [13], О.М. Шпичак [14], а також ряд інших.

Відзначаючи цінність результатів досліджень науковців, необхідно зазначити, що в зв'язку з постійними змінами в зазначеному

секторі економіки, чимало питань щодо напрямів удосконалення ринку зерна все ж залишаються недостатньо дослідженими. Зокрема збільшення валютних надходжень за рахунок глибокої переробки зерна в Україні і продажу готової продукції.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є проведення маркетингових досліджень кон'юнктури ринку зерна та розроблення стратегічних напрямів розвитку ринку зерна в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У глобальній економіці постійно зростає роль торгівлі між країнами, яка, з одного боку збільшує прибутковість бізнесу, а з іншого — задовольняє потреби споживачів у необхідних товарах і послугах. Міжнародний економічний обмін сприяє економічному розвитку держав, оскільки розширює їхні можливості створювати і розміщувати додану вартість на значно більшому зовнішньому ринку завдяки долученню до світових ланцюгів поставок.

Агропромисловий комплекс України завжди був і залишається нині однією з основних ланок її господарського розвитку. Україна здавна виділялася як великий виробник сільськогосподарської продукції, маючи значні переваги в територіальному поділі праці завдяки сприятливим ґрунтово-кліматичним умовам, зокрема найкращим у світі чорноземам, багатовому землеробському досвіду та виробничим навикам населення, вигідному економіко-географічному розташуванню щодо ринків збуту. Традиційно основою спеціалізації агропромислового комплексу було і залишається виробництво зерна.

Зерновий ринок України — один з основних сегментів агропродовольчого ринку, стан

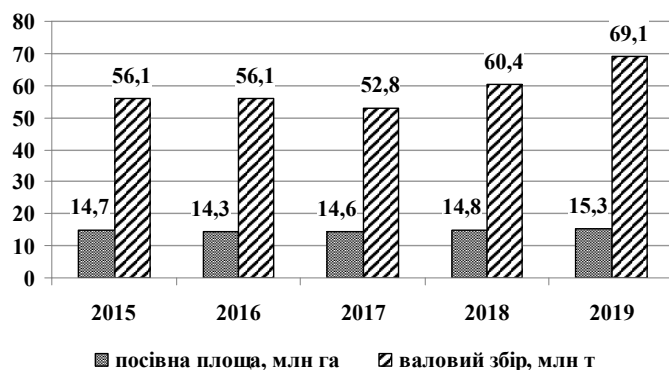

Рис. 1. Динаміка виробництва зерна в Україні

Джерело: [15].

Таблиця 1. Прогнозований баланс попиту та пропозиції зернових та зернобобових культур 2020/2021 МР, тис. грн

	Зернові всього	Враховуючи			
		пшениця	ячмінь	кукурудза	інші
1. Пропозиція зерна	72907	26398	8269	35154	3086
1.1. Виробництво	68163	25096	7772	33089	2206
1.2. Перехідні залишки	4486	1288	467	2029	702
1.3. Імпорт	258	14	30	36	178
2. Потреба використання	68725	24898	7769	33654	2404
2.1. Внутрішнє споживання	20811	7398	3937	7582	1894
2.2. Експорт	47914	17500	3832	26072	510
3. Очікувані залишки	4182	1500	500	1500	682

Джерело: [19].

якого визначає продовольчу безпеку країни. З 1 січня 2017 р. всі учасники ринку працюють в умовах повного скасування спец режиму ПДВ, а з 1 квітня 2017 р. — запроваджено його автоматичне відшкодування для експортерів.

Розглянемо динаміку виробництва зерна на рисунку 1.

З рис. 1 можна зробити висновок, що виробництво зерна в Україні за останніх 5 років зростає і у 2019 р. валовий збір досяг 69,1 млн тонн, це на 14,4% більше, ніж роком раніше, та більше проти 2015 р. на 13 млн тонн.

За даними Держмитслужби за результатами 2019/2020 маркетингового року на зовнішні ринки поставлено рекордні 57,2 млн тонн зернових, зернобобових та борошна, що на 6,8 млн тонн більше, ніж попереднього року, коли експорт склав 50,4 млн тонн.

Всього зернових і зернобобових експортовано 56,7 млн тонн, з яких: пшениця і суміш пшениці та жита — 20,5 млн тонн; ячмінь — 5,08 млн тонн; жито — 8,2 тис. тонн; кукурудза — 30,3 млн тонн; інші зернові та зернобобові — 791 тис. тонн. Всього борошна експортовано 334,2 тис. тонн, з яких: борошно пшеничне або суміші пшениці та жита (меслину) — 331,7 тис. тонн; борошно інших зернових культур — 2,5 тис. тонн [16].

Лідуючу позицію в рейтингу найбільших імпортерів українських зернових з 2011 року традиційно утримує Єгипет, який минулого року закупив українського зерна на 97% більше, ніж у 2018 році — на 1,3 млрд дол. Друге місце посів Китай, який збільшив обсяги закупівель зерна порівняно з попереднім роком майже на 56% — до 859 млн дол. Іспанія опинилася на третьому місці, закупивши в Україні зерна на 765 млн дол., що на 19% більше, ніж роком раніше. Туреччина — абсолютний новачок

першої десятки рейтингу — імпортувала минулого року українського зерна на 718 млн дол., що забезпечило їй частку в 7,5% у загальному експорті цього виду агропродукції. Для порівняння: в 2018 році Україна експортувала до Туреччини зернових на суму 184 млн дол.

До топ-10 також потрапили Бангладеш, який закупив у України зерна на 421 млн дол., Ізраїль (317 млн дол.), Нідерланди (624 млн дол.), Індонезія (538 млн дол.), Туніс (293 млн дол.) і Італія (283 млн дол.). Сукупно ці 10 держав сформували понад 63% вартісного обсягу всіх закупівель зернової продукції [17].

2020 рік став турбулентним для України, як у контексті економічної ситуації і обмежень, пов'язаних із COVID-19, так і у зв'язку з нетиповими погодними умовами. Традиційно виробництво сільгосппродукції в Україні є профіцитним. За оперативними даними областей, станом на 14 грудня 2020 р. зібрано 83,8 млн тонн основних сільськогосподарських культур з площі 24,1 млн га. Зокрема зернових та зернобобових культур намолочено 65,4 млн тонн з площі 15,3 млн га, що втричі більше за потреби внутрішнього ринку.

У розрізі культур зібрано: пшениці — 25,1 млн тонн з площі 6,6 млн га; ячменю — 7,8 млн тонн з площі 2,4 млн га; гороху — 516,2 тис. тонн з площі 237,7 тис. га; кукурудзи — 29,8 млн тонн

Таблиця 2. Експорт з України зернових, зернобобових (з продуктами їх переробки) та борошна 2020/21 МР, тис. т (дані Держмитслужби) станом на 06.01.2021 р.

Показники	Всього	В тому числі		+/- до відповідної дати минулого року	Експорт 2019/2020 МР
		за добу	за січень		
Зернові та зернобобові, всього	26407	213	343	-5087	56727
пшениця	12506	16	17	-2535	20522
ячмінь	3776	0	0	15	5076
жито	1,7	0	0	-3,3	8,2
кукурудза	9731	195	324	-2603	30330
Борошно пшеничне, тис. тонн	78,7	0	194	-113,9	331,7
Борошно інше, тис. тонн	0,6	0	0	-0,5	2,5
Борошно разом, тис. тонн	79,3	0	194	-114,4	334,2
Експорт разом (зерно + борошно)	26513	213	343	-5240	57173

Джерело: [20].

з площі 5,3 млн га; гречки — 106,5 тис. тонн з площі 78,5 тис. га; проса — 244 тис. тонн з площі 150,4 тис. га; цукрових буряків — 9,2 млн тонн з площі 216 тис. га; соняшнику — 13,1 млн тонн з площі 6,4 млн га; сої — 2,8 млн тонн з площі 1,3 млн га; ріпаку — 2,6 млн тонн з площі 1,1 млн га [18].

Як зазначають експерти, український аграрний ринок повністю забезпечує потреби не лише 40-мільйонної України, але ще й експортує свою продукцію у 190 країн світу. Тенденція до зростання обсягів виробництва зерна залишається й на сьогодні. Варто зазначити, що наша країна має потужний потенціал для збільшення виробництва, а попит на світових ринках динамічно зростає. Ознайомимося із прогнозами про попит та експорт зернових та зернобобових у 2020—2021 МР (табл. 1).

За прогнозами у 2020/2021 маркетингово-му році аграрії будуть мати до реалізації 68,7

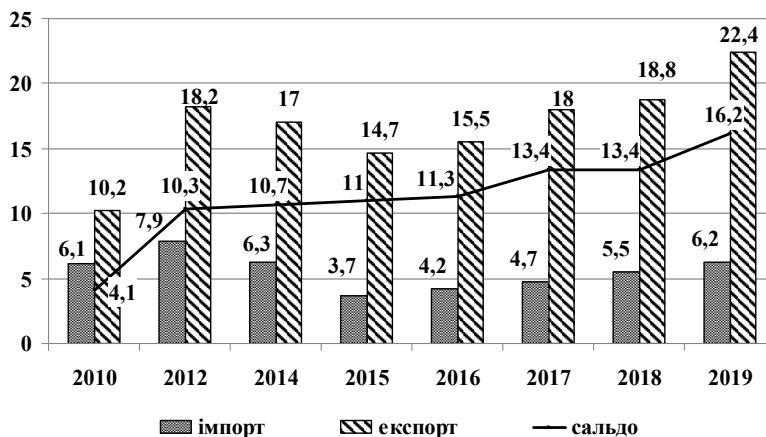

Рис. 2. Динаміка експорту та імпорту агропромислової продукції в Україні, млрд дол. США

Джерело: [21, с. 8].

млн тонн зернових. З них мають експортувати 47,9 млн тонн та залишити для внутрішнього споживання 20,8 млн тонн. Для порівняння, у 2019/2020 МР Україна експортувала 56,7 млн т зернових (табл. 2).

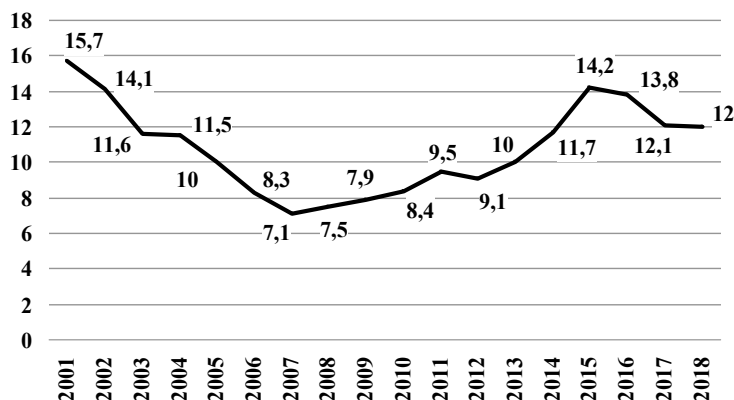

Рис. 3. Динаміка частки сільського господарства у валовій доданій вартості 2001—2018 рр., %

Джерело: [23, с. 57].

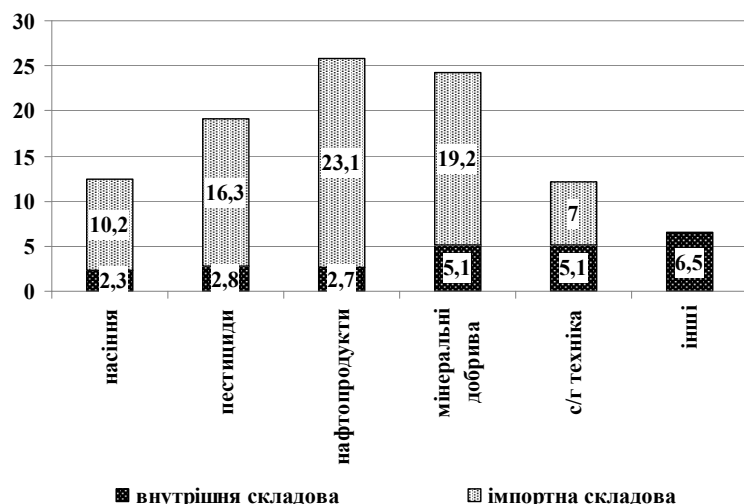

Рис. 4. Загальні операційні витрати та імпортна складова виробництва тонни зерна кукурудзи в Україні, дол. США

Джерело: [24, с. 93].

Агропромисловий сектор є одним з головних джерел валютних надходжень до економіки України. Динаміка показників зовнішньоторговельного балансу засвідчує відсутність стійких тенденцій у сфері зовнішньої торговельної діяльності країни (рис. 2).

За останні роки структура вітчизняних експорту та імпорту зазнала помітних змін: зросли аграрно-сировинна складова експорту і високотехнологічна промислова складова імпорту [22, с. 57].

Оцінюючи соціально-економічний розвиток агропромислового комплексу за часткою сільського господарства у валовій доданій вартості, можна констатувати, що починаючи з 2001 року обсяг частки сільського господарства у валовій доданій вартості постійно зменшувався і в 2007 р. досяг свого мінімуму. Однак з 2008 р. почалося поступове відновлення втрачених позицій (рис. 3).

Держава, яка мала б стимулювати науково-технічні розробки, фактично усунулася від цих процесів: її участь у фінансуванні інновацій в Україні є символічною і не перевищує 10 млн дол. США на рік (3—4% від усіх витрат на НДДКР). Для прикладу, в країнах ЄС частка держави у фінансуванні R&D становить 12%, а в окремих суспільно важливих проектах сягає 40—50%.

Процес негативної деіндустріалізації фактично призвів до формування в Україні "економіки бідності", яка характеризується виробництвом сировини на експорт і покриття імпортом попиту на індустріальну продукцію. Така модель призводить до подвійних втрат для економіки України — по-перше, через невиправ-

дано високий імпорт необхідних компонентів для вирощування сільськогосподарської сировини, по-друге, внаслідок експорту цієї сировини в необробленому вигляді замість експорту продуктів її переробки.

Для прикладу розглянемо економіку виробництва зерна кукурудзи в Україні. У його вирощуванні використовується біля 75% імпортних компонентів, на загальну суму 75 дол. США/т (рис. 4).

Вирощене зерно експортується за ціною 150 дол. США/т, тобто половина експортної виручки витрачається на імпорт необхідних компонентів. Переробка тонни кукурудзи на білок, сиропи, олію, кормові добавки дає продукції на загальну суму 350 дол. США. У підсумку, за існуючою моделлю із 350 дол.

США/т, які передбачає цикл вирощування зерна кукурудзи і його переробки, Україна отримує лише 75 дол. США/т, або 21%. Іншу частину (275 дол. США/т, або 79%) отримує зовнішній сектор завдяки наявності виробництва компонентів для вирощування зерна та потужностей для його наступної переробки.

Отже, Україна здійснила загальний регрес від індустріальної до сировинної економіки. Національний варіант цього явища має свою унікальність, оскільки такий перехід відбувся в оточенні індустріально розвинених країн [24, с. 94].

Провідні країни світу, які на відміну від України, вкладають великі фінансові ресурси в розвиток науки, проведення наукових досліджень і розробок, впроваджують сучасні інноваційні технології виробництва високотехнологічної, конкурентоспроможної продукції, дійсно досягають високих показників соціально-економічного розвитку, підвищення добробуту (табл. 3).

Грошові надходження від експорту продукції та послуг у розрізі на 1 особу населення Німеччини у 2018 р. становили 22696 дол. і в 16 разів перевищували аналогічний показник в Україні, а грошові надходження від експорту високотехнологічної продукції на 1 особу, становили 2535 млрд дол. і були у 85 разів більшими, ніж в Україні. Від Польщі Україна за цим показником відставала в 6 разів, від Індії — у 8, від Канади — у 11, від Данії — у 24, від Нідерландів — у 32 рази.

Стримуючими факторами для зернового експорту є вітчизняна транспортно-логістична інфраструктура, яка працює з низькою ефек-

Таблиця 3. Грошові надходження від експорту продукції в розрахунку на 1 особу населення в окремих країнах світу, дол.

Країни	Роки	Кількість населення, млн осіб	Експорт товарів і послуг		Грошові надходження від експорту на 1 особу населення	
			усього, млрд дол.	у т.ч. високо-технологічної продукції, млрд дол.	усього, дол.	у т.ч. високо-технологічної продукції, млрд дол.
Україна	2013	45,3	78,740	2,492	1738	55
	2018	42,2	59,149	1,248	1401	30
Ізраїль	2013	8,1	98,647	11,744	12179	1450
	2017	8,7	103,293	12,970	11,873	1491
Велика Британія	2013	64,1	523,526	75,594	8167	1167
	2018	66,3	634,062	76,533	9,564	1154
Німеччина	2013	80,8	1704,000	210,021	21089	2599
	2018	82,7	1877,000	209,610	22696	2535
Франція	2013	63,7	825,466	119,315	12959	1873
	2018	66,9	870,409	117,814	13011	1761
Італія	2013	59,7	614,915	32,432	10300	544
	2018	60,5	658,594	33,821	10886	559
США	2013	316,7	2273,000	172,145	7177	544
	2018	327,2	2350,000	156,366	7182	478
Іспанія	2013	126,9	820,553	111,571	6466	879
	2018	126,8	863,819	111,020	6812	876
Данія	2013	5,6	188,383	10,205	33640	1822
	2018	5,8	191,868	9,559	33081	1648
Нідерланди	2013	16,8	700,491	87,886	41449	5231
	2018	17,2	770,415	85,791	44792	4988
Канада	2013	35,1	556,858	32,759	15865	933
	2018	37,1	544,862	31012	14686	836
Швеція	2013	9,6	252,875	21894	26341	2280
	2018	10,1	252,646	17,415	25014	1724
Польща	2013	38,1	242,824	13,842	6373	363
	2018	38,0	323,993	22,237	8526	585
Південна Корея	2013	50,4	703,396	143,485	13956	2847
	2018	51,5	712,711	192,790	13831	3743
Китай	2013	1357,0	2354,000	655,996	1735	486
	2017	1393,0	2556,000	554,188	1835	398
Російська Федерація	2013	143,7	592,497	9,310	4123	65
	2018	146,5	509,551	10,180	3478	69

Джерело: [25, с. 31].

тивністю доробки та перевезення зерна. Зокрема витрати на логістику зерна від виробника в Україні до портів на Чорному морі приблизно на 40% вищі, ніж вартість схожих витрат у Франції чи Німеччині, та на 30%, ніж у США. Тому протиріччя між темпами розвитку зернового господарства і транспортно-логістичної інфраструктури стає нагальною проблемою та потребує вирішення на державному рівні через вдосконалення механізму регулювання ринку зерна.

До того ж розвиток зернової логістичної інфраструктури забезпечує створення робочих місць, доданої вартості продукції, що сприяє збільшенню надходжень до державного та місцевих бюджетів. Отже, реформа державного регулювання має бути комплексною і спрямованою на максимально можливе усунення бар'єрів для приватних компаній, що працюють на ринку аграрної логістики та мають бажання інвестувати в оновлення інфраструктури.

Щоб вирішити названі вище проблеми Україна повинна і далі нарощувати виробництво зернових. Загальний обсяг виробництва зерна в Україні зріс за 2005—2019 роки на 81,5%. Урожайність зернових у 2018 р. зросла проти 2005 р. на 68%. У 2019 р. урожайність становила 48,4 ц з гектара, проти 26 ц/га у 2005 р. Збільшення обсягів виробництва зерна відбувається за рахунок підвищення врожайності, розширення посівних площ і за рахунок зміни у структурі посівів.

Посівні площі під зерновими культурами в Україні становлять більше половини загальної посівної площі, в середньому 14,4 млн га, проте відбулися суттєві зрушення в структурі посівів зернових. Так, площа кукурудзи збільшилася майже у 3,6 рази в середньому за період 2015—2017 рр. проти 2000—2002 рр., а валові збори зерна кукурудзи за цей період зросли у 6,5 раз при зростанні майже вдвічі середньої врожайності. Валові збори пшениці в

Україні також збільшилися в середньому за цей період у 1,5 рази, урожайність зростає на 66%. Проте врожайність зернових культур в Україні ще не досягає рівня країн ЄС незважаючи на вищу родючість ґрунту.

Основними причинами є: недостатнє матеріально-технічне забезпечення, нестача обігових коштів, які давали б змогу закуповувати виробникам нові селекційні сорти та гібриди рослин і відповідні засоби для їх захисту й збільшення врожайності (добрива, стимулятори росту і т.п.). Особливо це стосується господарств населення та малих фермерських господарств з урожайністю зерна близько 80% середнього її рівня по Україні [26, с. 31]. Водночас агрохолдинги, які мають можливість залучати капітал для власної діяльності на зовнішніх фінансових ринках, досягають середнього та вищого рівнів урожайності зернових культур країн ЄС.

Урожайність зернових культур виступає основним фактором стабілізації пропозиції на ринку зерна. На її рівень значною мірою впливають як погодні умови, так і рівень ресурсного забезпечення виробників зерна. Підприємства, які здійснюють виробництво зерна за інтенсивними технологіями, мають значно вищий рівень урожайності. Інтенсивні технології вирощування зернових культур також забезпечують зазвичай вищу ефективність виробництва зерна.

ВИСНОВОК

Встановлено, що виробництво зернових культур традиційно посідає лідируючі позиції в структурі виробництва продукції рослинництва і загалом усього сільськогосподарського виробництва України. Зернове господарство формує продовольчий фонд, постачає фуражне зерно тваринництву, створює резервні державні запаси зерна і забезпечує продукцію на експорт і при цьому займає 12% світового ринку, тому є важливим гравцем міжнародної торгівлі зерновими.

В Україні у 2019 р. було зібрано рекордний урожай зернових — 69 млн тонн. І з кожним роком спостерігається тенденція до збільшення обсягів експортних поставок зерна на світовий ринок.

Протягом 2013—2017 рр. показник експорту зерна з України становив більше 40 млн т зерна в рік, 2018/2019 — 50 млн тонн, у 2019/20 МР — 56,7 млн тонн. На думку експертів, Україна здатна вирощувати понад 100 млн тонн зерна та при зберіганні такої тенденції експортувати майже 70 млн тонн вже до 2022 року. Ще

одним чинником, який позитивно буде впливати на збільшення виробництва зерна та на ефективність використання землі як ресурсу, є право на вільний обіг землі сільськогосподарського призначення, яке вступить у 2021 році.

Очікуване збільшення виробництва, в тому числі експорту зернових, може значно покращити позиції України у світовій торгівлі. Така тенденція, безперечно позитивно впливатиме на внутрішній ринок України та на покращення добробуту населення. На сьогодні основні гравці зернового ринку України є локомотивом розвитку економіки держави і майже третю часту експортної виручки всієї країни дають аграрні компанії.

Очевидно, що перед аграріями стоїть питання: що краще експортувати, готову продукцію чи сировину у вигляді зерна? Ці питання протягом останніх десятиліть досліджували усі учасники сільськогосподарського сектору економіки. Проте для експорту готової продукції необхідно впроваджувати всі міжнародні стандарти виробництва, безпеки, зберігання та інші норми, за якими вже давно працюють наші конкуренти на світовому ринку. На думку експертів, українські сільгоспвиробники можуть привести свою продукцію до норм міжнародних стандартів й у перспективі частка експорту готової продукції буде значно більшою.

Література:

1. Ільченко Т.В. Маркетингові дослідження на аграрному ринку України: особливості та перспективи. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2016. № 10 (1). С. 125—128.
2. Єранкін О.О. Особливості проведення маркетингових досліджень суб'єктами агробізнесу України в сучасних умовах. Економіка АПК. 2008. № 2. С. 16—21.
3. Артюх Т.О. Маркетингові аспекти забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств-виробників овочевої продукції. Агросвіт. 2010. № 6. С. 57—60.
4. Ларіна Т.Ф., Литвинов А.І., Потішняк О.М. Контрейлерні перевезення як елемент ланцюга постачання аграрної продукції на світовий ринок. Актуальні проблеми інноваційної економіки. 2019. № 2. С. 74—79.
5. Месель-Веселяк В.Я. Виробництво зернових культур в Україні: потенційні можливості. Економіка АПК. 2018. № 5. С. 5—14.
6. Малік М.Й., Лупенко Ю.О. Державне регулювання аграрного сектору економіки в до-

слідженнях вітчизняних вчених. Економіка АПК. 2009. № 10. С. 153—158.

7. Андрійчук В.Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу: підручник. Київ: КНЕУ. 2015. 783 с.

8. Данильченко Р.В. Формування організаційно-економічного механізму зернового ринку. Вісник аграрної науки Причорномор'я. 2014. Вип. 3 (79). Т. 1. С. 126—138.

9. Дієсперов В.С. Ефективність виробництва у сільськогосподарському підприємстві: монографія. Київ: ННЦ "Інститут аграрної економіки". 2008. 340 с.

10. Лишенко М.О. Ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств на ринку зерна: наукові основи, стан, перспективи: монографія. Буринь: ПП "Буринська районна друкарня". 2018. 324 с.

11. Кваша С.М., Ільчук М.М. Економічне обґрунтування програми виробництва зерна пшениці в Україні. Економіка АПК. 2013. № 3. С. 16—24.

12. Ковальова О.М. Оцінка потенціалу розвитку зернового підкомплексу економіки України. Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. Вип. 7. URL: <http://global-national.in.ua/issue-7-2015/15-vipusk-7-veresen-2015-r/1203-kovalova-o-m-otsinka-potentsialu-rozvitku-zernovogo-pidkompleksu-ekonomiki-ukrajini> (дата звернення: 14.01.2021).

13. Козак О.А., Грищенко О.Ю. Розвиток зернової галузі України на сучасному етапі. Економіка АПК. 2016. № 1. С. 38—47.

14. Шпичак О.М. Потенціал ринку зерна в Україні: проблеми та перспективи. Економіка АПК. 2014. № 7. С. 83—91.

15. Урожайність зернових в Україні: як змінювалася у 2014—2019 роках. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/05/07/infografika/ekonomika/urozhajnist-zernovux-ukrajini-yak-zminyuvalasya-2014-2019-rokax> (дата звернення: 14.01.2021).

16. Інформаційно-аналітичний портал АПК України. URL: <https://agro.me.gov.ua/ua/news/oficijno-u-20192020-mr-ukrayina-onovilarekord-z-eksportu-zernovih-572-mln-tonn> (дата звернення: 14.01.2021).

17. Названо ТОП-10 країн-імпортерів українського зерна. URL: <https://agropolit.com/news/15417-nazvano-top-10-krayin-importeriv-ukrayinskogo-zerna> (дата звернення: 14.01.2021).

18. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. Офіційний веб-сайт. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=0fa4e1d8-3e02-4711-898a-cdfa9c830b20&title=Igor-PetrashkoOzvuchivRezultatiOsinnoiZbiralnoiTaPosivnoiKampanii> (дата звернення: 14.01.2021).

19. Відомий прогноз експорту зернових у 2020/2021 маркетинговому році. URL: <https://agropolit.com/news/18560-vidomiy-prognoz-eksportu-zernovih-u-2020-2021-marketingovomu-rotsi> (дата звернення: 14.01.2021).

20. Експорт з України зернових, зернобобових та борошна. Інформаційно-аналітичний портал АПК України. URL: <https://agro.me.gov.ua/ua/investoram/monitoring-stanu-apk/eksport-z-ukrayini-zernovih-zernobobovih-ta-boroshna> (дата звернення: 14.01.2021).

21. Демчак І.М., Митченко О.О., Трофімова Г.В. та ін. Зовнішньоторговельний обіг продукції АПК. Київ: НДІ "Укragропромпродуктивність". 2020. 50 с.

22. Кіндзерський Ю.В. Деіндустріалізація та її детермінанти у світі та в Україні. Економіка України. 2017. № 11. С. 48—72.

23. Осецький В.А., Куліш В.А. Інноваційна індустріалізація в агропромисловому комплексі України. Економіка АПК. 2020. № 4. С. 54—65.

24. Власюк В., Максютя А., Поважнюк С. та ін. Економічне відродження через індустріальний розвиток України. Харків: Повноколір. 2020. 432 с.

25. Попова А.О., Лохоня О.І. Наука в розвитку економіки України та окремих країн світу. Економіка України. 2020. № 9. С. 21—36.

26. Ільчук М.М., Коновал І.А., Барановська О.Д., Євтушенко В.Д. Розвиток ринку зерна в Україні та його стабілізація. Економіка АПК. 2019. № 4. С. 29—38.

References:

1. Il'chenko, T.V. (2016), "Marketing research in the agricultural market of Ukraine: features and prospects", *Naukovyj visnyk Uzhgorods'kogo nacional'nogo universytetu*. Serija: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove gospodarstvo, vol. 10, pp. 125—128.

2. Jerankin, O.O. (2008), "Features of marketing research by agribusiness entities of Ukraine in modern conditions", *Ekonomika APK*, vol. 2, pp. 16—21.

3. Artjuh, T.O. (2010), "Marketing aspects of ensuring the activity of agricultural enterprises-producers of vegetable products", *Agrosvit*. vol. 6, pp. 57—60.

4. Larina, T.F., Lytvynov, A.I. and Potyshnjak, O.M. (2019), "Piggyback transportation as an element of the supply chain of agricul-

tural products to the world market", Aktual'ni problemy innovacijnoi' ekonomiky, vol. 2, pp. 74—79.

5. Mesel'-Veseljak, V.Ja. (2018), "Cereal production in Ukraine: potential opportunities", Ekonomika APK, vol. 5, pp. 5—14.

6. Malik, M.J. and Lupenko, Ju.O. (2009), "State regulation of the agricultural sector of the economy in the research of domestic scientists", Ekonomika APK, vol. 10, pp. 153—158.

7. Andrijchuk, V.G. (2015), Ekonomika pidpryjemstv agropromysloвого kompleksu [Economics of agro-industrial enterprises], KNEU, Kyiv, Ukraine.

8. Danyl'chenko, R.V. (2014), "Formation of organizational and economic mechanism of grain market", Visnyk agrarnoi' nauky Prychornomor'ja, vol. 3 (79), pp. 126—138.

9. Dijesperov, V.S. (2008), Efektyvnist' vyrobnyctva u sil's'kogospodars'komu pidpryjemstvi [Production efficiency in an agricultural enterprise], NSC "Institute of Agrarian Economics", Kyiv, Ukraine.

10. Lyshenko, M.O. (2018), Efektyvnist' funkcionuvannja sil's'kogospodars'kyh pidpryjemstv na rynku zerna: naukovy osnovy, stan, perspektyvy [Efficiency of functioning of agricultural enterprises on the grain market: scientific bases, condition, prospects], Buryń District Printing House, Buryń, Ukraine.

11. Kvasha, S.M. and Il'chuk, M.M. (2013), "Economic substantiation of the wheat grain production program in Ukraine" Ekonomika APK, vol. 3, pp. 16—24.

12. Koval'ova, O.M. (2015), "Estimation of potential of development of grain subcomplex of economy of Ukraine", Global and national economic problems, [Online], vol. 7, available at: <http://global-national.in.ua/issue-7-2015/15-vipusk-7-veresen-2015-r/1203-kovalova-o-motsinka-potentsialu-rozvitku-zernovogo-pidkompleksu-ekonomiki-ukrajini> (Accessed 14 January 2021).

13. Kozak, O.A. and Gryshhenko, O.Ju. (2016), "Development of the grain industry of Ukraine at the present stage", Ekonomika APK, vol. 1, pp. 38—47.

14. Shpychak, O.M. (2014), "Grain market potential in Ukraine: problems and prospects", Ekonomika APK, vol. 7, pp. 83—91.

15. slovaidilo.ua (2020), "Grain yields in Ukraine: how it changed in 2014—2019", [Online], available at: <https://www.slovaidilo.ua/2020/05/07/infografika/ekonomika/urozhajnist-zernovykh-ukrayini-yak-zminyvalasya-2014-2019-rokax> (Accessed 14 January 2021).

16. Information and analytical portal of the AIC of Ukraine (2020), [Online], available at: <https://agro.me.gov.ua/en/news/oficijno-u-20192020-mr-ukrayina-onovila-rekord-z-eksportu-zernovih-572-mln-tonn> (Accessed 14 January 2021).

17. agropolit.com (2020), "Named the TOP-10 countries-importers of Ukrainian grain", [Online], available at: <https://agropolit.com/news/15417-nazvano-top-10-krayin-importeriv-ukrayin-skogo-zerna> (Accessed 14 January 2021).

18. Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture of Ukraine Official website (2020), [Online], available at: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=0fa4e1d8-3e02-4711-898a-cdfa9c830b20&title=IgorPetrashko-OzvuchivRezultatiOsinoiZbiralnoiTaPosivnoi-Kampanii> (Accessed 14 January 2021).

19. agropolit.com (2020), "The known forecast of grain exports in the 2020/2021 marketing year", [Online], available at: <https://agropolit.com/news/18560-vidomiy-prognoz-eksportu-zernovih-u-2020-2021-marketingovomu-rotsi> (Accessed 14 January 2021).

20. Information and analytical portal of the AIC of Ukraine (2020), "Export from Ukraine of grain, legumes and flour", [Online], available at: <https://agro.me.gov.ua/ua/investoram/monitoring-stanu-apk/eksport-z-ukrayini-zernovih-zernobobovih-ta-boroshna> (Accessed 14 January 2021).

21. Demchak, I.M. Mytchenok, O.O. and Trofimova, G.V. (2020), Zovnishn'otorgovel'nyj obig produkciï APK [Foreign trade turnover of agricultural products], Ukragroprodromproductivist Research Institute, Kyiv, Ukraine.

22. Kindzers'kyj, Ju.V. (2017), "Deindustrialization and its determinants in the world and in Ukraine", Ukraine economy, vol. 11, pp. 48—72.

23. Osec'kyj, V.L. and Kulish, V.A. (2020), "Innovative industrialization in the agro-industrial complex of Ukraine", Ekonomika APK, vol. 4, pp. 54—65.

24. Vlasjuk, V. Maksjuta, A. and Povazhnyuk, S. (2020), Ekonomichne vidrodzhennja cherez industrial'nyj rozvytok Ukraïny [Economic revival through the industrial development of Ukraine], Povnokolir, Harkiv, Ukraine.

25. Popova, A.O. and Lohonja, O.I. (2020), "Science in the development of the economy of Ukraine and some countries", Ukraine economy, vol. 9, pp. 21—36.

26. Il'chuk, M.M. Konoval, I.A. Baranovs'ka O.D. and Yevtushenko V.D. (2019), "Development of the grain market in Ukraine and its stabilization", Ekonomika APK, vol. 4, pp. 29—38. *Стаття надійшла до редакції 14.01.2021 р.*